

Research Paper

Explaining Factors Affecting Stakeholders' Perspectives on Sustainable of Urban Tourism Development (Case Study: Tabriz Metropolis)

Mustafa Shakori ^{*1} , Bashir Beygbabaye² , Parviz Naorozisani³

¹ Ph.D. Student in Geography and Urban planning, Islamic Azad University of Marand

² Ph.D. Assistant Professor of Department of Geography and urban Planning, Malkan branch, Islamic Azad University

³ Ph.D. Assistant Professor of Department of Geography and urban Planning, Marand branch, Islamic Azad University

10.22080/JTPD.2020.18096.3216

Received:

February 2, 2020

Accepted:

August 10, 2020

Available online:

September 22, 2021

Keywords:

tourism stakeholders,
tourism sustainability,
tourism development,
urban tourism, Tabriz.

Abstract

The purpose of this study, which is descriptive-analytic and survey method, is to investigate the tourism sustainability of Tabriz and its effective factors. The statistical population of the study consisted of three groups of tourism stakeholders (citizens, tourists and experts). 380 citizens (family caretakers) were selected by stratified random sampling method and were asked to use the Cochran formula. Also, 100 tourists as well as 50 experts were randomly selected as sample and information was gathered using the research tool. The tool used in this research is a researcher-made questionnaire whose validity has been formally (formal) and structural and its reliability has been confirmed using combination reliability. In this study, using the stability barometer tool to measure the stability of tourism in Tabriz. Analysis of the data was done through correlation analysis and structural equation modeling using SPSS and Smart PLS software. The model evaluated in the study had acceptable fitness indices. The results indicate that tourism dimensions and indicators are more stable than other dimensions, and tourism in Tabriz has a moderate level of sustainability. Also, the structural model showed that security, advertising, infrastructure, welfare factors and human resources management variables have positive and significant effects on the status of stable tourism development in Tabriz city in terms of three groups of citizens, experts and tourists.

*Corresponding Author: Mustafa Shakori

Address: Ph.D. Student in Geography and Urban planning, Islamic Azad University of Marand

Email: Moshma2016@gmail.com

Tel: Click or tap here to enter text.

1. Introduction

Tabriz has been recognized as the largest city of western –North region of country and the center of official, communicative, commercial, political, industrial, cultural, and military activities in the region. recently, many attempts are made in Tabriz in order to develop tourism industry so that these outcomes are expected to be showed in the short term and long-term time. Tourism developing in this area, will be in harmony with deep influences on economic, Social, cultural and environmental demotions. It is also possible to see some unsustainable development in some areas of Tabriz. the main purpose of this study is to consider the factors impact on the beneficiary's perspectives in relation to Tabriz tourism position. In this study two main questions including Tabriz tourism position according to the sustainable criteria of interestedness and the factors impacts on this sustainable situation will be answered.

Research method:

This research is a kind of quantitative study and according to its purpose is a applied research and form the point of data gathering is related to descriptive correlation that enjoys covariance and variance methods so, statically societies are including 3 groups of host (Tabriz citizens) urban mangers (urban tourism) and tourists that are 18 years old. In order to determine samples form tourism ,100 persons are selected randomly due to lack Of their exact stoical information and with considering at least sample in correlation researches and 50 persons are selected randomly for bosses, including city managers and experts. The way of

gathering information in this research was questionnaires' that was accomplished through asking experts and university professors in a convergent state. The result showed that the reliability of combination and Cronbach alfa were in suitable level variations after gathering of concepts, sustainable factors and urban tourism development, Index, were analyzed by questionnaires' and finally final index were selected in order to evaluation of Tabriz tourism, developing. then through statically and sustainable barometers, these factors were studies. In this study in order to analysis data in addition to above mentioned method, structure equalens model analysis method has been studied and in order to analysis data software's like SPSS and Smart PLS are used.

Results:

The gathered information was calculated in Tabriz sustainable level by means of sustainable barometer in terms of sustainable ecosystem and humanistic ecosystem. The results of study show, that ecosystem reliabilities less is than humanistic one. The average of natural ecosystem reliability point is 0.485 and the second is 0.519. It is of course vice versa from the point of Tabriz tourism. Experts and managers believe both of two system have good reliability. But the main advantages are related to humanistic system rather than natural one, and it is average reliability point equals 0.649. On the contrary, citizens believe natural ecosystem have better position, and the point of humanistic system reliability is 0.503.

Persian references

- Akbarian Ronizi, S.R (2016). Assessment of tourism sustainability in tourism target villages (Case study: Sepidan County). *Journal of Rural research*, 7(1): 167-193. (In Persian).
- Akbarian Ronizi, S.R., and Rezvani, M.R. (2015). Analyzing the sustainability of tourism development in rural areas (Case study: central district of Damavand county). *Human Geography Research Quarterly*, 47(91): 81-95. (In Persian).
- Ebrahimzade, E, Aghasi, E (2009): The Analysis of Effective Factors in the Expansion of Coastal Region of Chabahar Tourism through SWOT Model, *Urban Regional Studies and Research*, Volume 1, Issue 1, pp 107-128. (In Persian).
- Firozi, M.A., and Zadvali khajeh, Sh. (2017). SOAR strategic model step towards the strategic planning for development urban tourism (Case study: Tabriz metropolitan). *Journal of Regional Planning*, 7(25): 29-40. (In Persian).
- Ghadami, M. (2008). Modeling Urban Development - Tourism (Example: City of Kelardasht). Doctoral dissertation in Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran. (In Persian).
- Ghadami, M., Alighlizadeh Firozjani, N. (2012). Evaluation of Destination Tourism Development in the Sustainability Framework of the Study Sample (Tamashkal / Tonekabon County) .*Geographical Researches*, 27(104): 79-104. (In Persian).
- Ghanbari, A., and Shojaievand, B. (2016). Peoples Attitude Toward Urban Tourism Development Evidences from Zones 7 and 10 of Tabriz. *Geographical Researches*, 30(4): 185-168. (In Persian).
- Mohammadi, M (2018). Study of Stakeholder Attitudes toward Sustainability of Ecotourism Development (Case Study: Rural Areas of Javaherdeh in Ramsar). *Journal of Tourism Planning and Development*. 7(52): 15-39. (In Persian).
- Razeghi Maleh, H., and Ebrahimi, Gh. (2018). The analysis of the causal relationship of social capital and sustainable development of tourism (Case study: Sari city). *Journal of Tourism Planning and Development*. 7(25): 46-71. (In Persian).
- Rezvani, M.R., Akbarian Ronizi, S.R., Rokendin Eftekhari, A.R., and Badri, S.A. (2012). Explanation on Sustainability Indicators for Assessing the Effects of Tourism Patterns in Rural Areas in Around Metropolises (Case study: Rural Areas in the Around of Tehran Metropolis). *Human Geography Research Quarterly*, 44(81): 69-94. (In Persian).
- Rezvani, M.R., Badri, S.A., Torabi, Z., Malekan, A., and Asgary, A. (2016). Sustainable Rural Tourism in the Margins of Tehran Metropolis (From the Perspective of Ahar). *Journal of Rural research*, 7(2): 268-298. (In Persian).

Rokendin Eftekhari, A.R., Mahdavi, D., and Poor Taheri, M. (2011). Sustainability Assessment of tourism in cultural- historical villages of Iran with an emphasis on sustainable tourism development paradigm. *Tourism Management Studies*, 5(14): 1-39. (In Persian).

Shaterian, M., Gholami, Y., and Mirmohammadi, M. (2017). Evaluation Indicators of Tourism Development in The City of Kashan. *researches in Geographical Sciences*. 17 (46) :195-214. (In Persian).

Taghvaei, M., and Hosseinkhah, H. (2018). *Tourism Development Planning*

Based on Futures Studies and Scenario Case Study: Yasouj. *Journal of Tourism Planning and Development*. 6(23): 8-30. (In Persian).

Taghvaei, M., Varesi, H.R., and SafarAbadi. A (2012). Factors Affecting Urban Tourism Development in Kermanshah .*Geography*, 10(33): 27-47. (In Persian).

Ziaee, M., and Abbasi, D. (2018). Sustainable Tourism Development Approaches and Challenges: Concepts and Practices. *Journal of Tourism Planning and Development*. 7(24): 8-37. (In Persian).

Latin references

Abdollahzadeh, G. and Sharifzadeh, A. (2014). Rural residents' perception toward tourism development: A study from Iran, *Tourism Research*, 16: 126-136.

Allen, L. R., Long, P. T., Perdue, R. R., & Kieselbach, S. (1988). The impact of tourism development on resident's perception of community life. *Journal of Travel Research*, 27(1), 16-21.

Amir, A. F., Ghapar, A. A., Jamal, S. A. & Ahmad, K. N. (2015). Sustainable tourism development: a study on community resilience for rural tourism in Malaysia, *Procedia-social and behavioral sciences*, No. 168: 116-122.

Asmelasha, A. G., Kumarc, S. (2019). Assessing progress of tourism sustainability: Developing and validating sustainability

indicators. *Tourism Management*, 71: 67-83.

Briedenhann, J.; Wickens, E. (2004). Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas vibrant hope or impossible dream. *Tourism Management*, 25(1): 71-79.

Butler, R. W. (1998). Sustainable tourism – looking backwards in order to progress? In C. M. Hall & A. A. Iew (Eds), *sustainable tourism: Geographical perspectives* (PP. 25-34). New York: Addison Wesley Longman ltd.

Byrd, E. T. (2007). Stakeholders in sustainable tourism development and their roles: applying Stakeholder theory to sustainable tourism development, *Tourism Review*, 62(2): 6-13.

Chamberlain, K. (2002). Asia pacific. In A. Lockwood A & S. Medlik (Eds), *Tourism & hospitality in the 21st*

- century (pp. 134-53). Boston, M.A: Butterworth Heineman.
- Choi, S.H., (2003). Measurement of Sustainable Development progress for Managing Community Tourism, Dissertation for PHD) Texas A&M University.
- Conaghan, A., Hanrahan, J. and McLoughlin, E. (2015). A model for the transition towards the sustainable management of tourism destinations in Ireland, *International Journal for Responsible Tourism*, 4(2): 103-122.
- Dwyer, L., Edwards, D., Mistilis, N., Roman, C. and Scott, N. (2009). Destination and enterprise management for a tourism future, *Tourism Management*, 30(2): 63-74.
- Fazenda, N., Da silva, F.N., and Costa, C. (2010). Douro Valley Tourism Plan; The plan as part of a sustainable tourist destination development process. *Journal of World Hospitality and tourism*, 2(4): 428-440.
- Fokiali, P., Xanthakou, Y., Tatlidil, E., and Kaila, M. (2006). Tourism and sustainable development strategies in RHODES: The Awareness of The Local Societies. *Journal of Ege Academic Review*, 6(2): 25-46.
- Freeman, R. E. (1983). Strategic management: a stakeholder approach. *Advances in Strategic management*, 1(1): 31-60.
- Freeman, R. E. (2010). Strategic management: a stakeholder approach, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gunn, C. A. and Var, T. (2002). *Tourism planning*. London: Routledge.
- Hawkes, S., & Williams, P. (1993). *From principles to practice: A casebook of best environmental practice in tourism*. Burnaby, BC: Centre for Tourism policy.
- Haenlein M, Kaplan AM, 2004. A Beginner's Guide to Partial Least Squares Analysis. *Understanding Statistics*, 3(4), 283-297.
- Hunter, C., and Green, H. (1995). *Tourism and environment*, London: Routledge.
- Manuel, R., Patricia Pinto and João, S. (2017). Residents' attitudes and the adoption of pro-tourism behaviours: The case of developing island countries, *Tourism Management*, Vol. 61: 523-537.
- Muresan, I.C., Oroian, C.E., Harun, R., Arion, F.H., Porutiu, A., Chiciudean, G.O., Todea, A. and Lile, R. (2016). Local residents' attitude toward sustainable rural tourism development, *Sustainability*, 8(1): 1-14.
- Page, S.J. and Connell, J. (Eds.). (2008). *Sustainable tourism (critical concepts in the social sciences)*, London: Routledge.
- Sheldon, P. J., & Abenoja, T. (2001). Resident attitudes in a mature destination: the case of Waikiki. *Tourism management*, 22 (5), 435-443.
- UNWTO (2007). *An introduction to destination Management*, World

- tourism organization.
www.pub,Unwto.org. P.1.
- Van der Duim, V. (2005). Tourism-scape: an actor-network perspective on sustainable tourism development, PhD Thesis). Wageningen, D. C.: Wageningen University.
- Weaver, D. (2007). Towards sustainable mass tourism: Paradigm shift or paradigm nudge? *Tourism Recreation Research*, 32(3): 65-69.
- Whitton, T. (2002). The contribution of tourism to the national economy. National tourism summit, 2nd Aug, 2002, warsick, fiji, <http://internetfiji.com/tes/warwick.html>, accessed March 26, 2003.

علمی پژوهشی

تبیین عوامل موثر بر دیدگاه ذینفعان به وضعیت پایداری توسعه گردشگری شهری (مطالعه موردی: کلانشهر تبریز)

مصطفی شکوری^{*۱}، بشیر بیگ بابایی^۲، پرویز نوروزی ثانی^۳

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند

^۲ استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملکان

^۳ استاد گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند

10.22080/jtpd.2020.18096.3216

چکیده

هدف از پژوهش حاضر که از نوع توصیفی-تحلیلی و به روش پیمایشی انجام شده، بررسی وضعیت پایداری گردشگری شهر تبریز و عوامل مؤثر بر آن می باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر را سه گروه ذینفعان گردشگری (شهروندان، گردشگران و کارشناسان) تشکیل داده اند. ۳۸۰ نفر از شهروندان (سرپرستان خانوار) به روش نمونه گیری طبقه ای تصادفی و با استفاده از فرمول کوکران انتخاب و مورد پرسش قرار گرفتند. همچنین، ۱۰۰ نفر از گردشگران و نیز تعداد ۵۰ نفر از کارشناسان به عنوان نمونه به صورت تصادفی انتخاب گردید و اطلاعات لازم با استفاده از ابزار تحقیق جمع آوری شد. ابزار مورد استفاده در این پژوهش شامل پرسشنامه ی محقق ساخته ای است که روایی آن به صورت محتوایی (صوری) و سازه ای و پایایی آن با استفاده از پایایی ترکیبی مورد تأیید قرار گرفته است. در این مطالعه با استفاده از ابزار بارومتر پایداری به اندازه گیری وضعیت پایداری گردشگری شهر تبریز پرداخته شد. تحلیل بخشی از داده ها از طریق تحلیل همبستگی و الگویابی معادلات ساختاری و با استفاده از نرم افزارهای SPSS و Smart PLS انجام شده است. مدل ارزیابی شده در پژوهش از شاخص های برازندگی قابل قبولی برخوردار بود. نتایج بیانگر این مطلب است که ابعاد و شاخص های اقتصادی گردشگری از پایداری بیشتری نسبت به سایر ابعاد برخوردارند و همچنین گردشگری شهر تبریز از سطح پایداری متوسطی برخوردار است. همچنین، مدل ساختاری نشان داد، از نظر سه گروه شهروندان، کارشناسان و گردشگران متغیرهای امنیت، تبلیغات، زیرساخت ها، عوامل رفاهی و مدیریت منابع انسانی دارای آثار مثبت و معنی داری در سطح ۹۵ درصد اطمینان بر وضعیت توسعه پایدار گردشگری در شهر تبریز دارند.

تاریخ دریافت:

۱۳ بهمن ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش:

۲۰ مرداد ۱۳۹۹

تاریخ انتشار:

۳۱ شهریور ۱۴۰۰

کلیدواژه ها:

ذینفعان گردشگری، پایداری گردشگری، توسعه گردشگری، گردشگری شهری، تبریز.

* نویسنده مسئول: مصطفی شکوری

آدرس: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند

ایمیل: baygout2018@gmail.com

تلفن: ۰۴۱۳۷۳۹۲۳۸

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند با عنوان سنجش ظرفیت پذیرش گردشگری کلانشهرهای کشور با تاکید بر توسعه پایدار، مطالعه موردی کلانشهر تبریز

۱ مقدمه

گردشگری را می‌توان نمونه‌ی بارزی از یک سیستم کامل و فعال نامید. گردشگری سیستمی است که ارتباطات گسترده‌ای با سایر قسمت‌های اقتصادی، اجتماعی و غیره دارد. از یک سو می‌توان تنها از ابعاد اقتصادی و همچنین با توجه به معرفی کردن گردشگری به عنوان بخشی از خدمات‌نگریست و از سوی دیگر می‌توان بسیاری از ابعاد دیگر را با توجه به آن توضیح داد. با توجه به ابعاد گسترده‌ی این بخش، نگاهی سیستمی به آن ضروری است (فیروزی و زادولی خواجه، ۱۳۹۶: ۳۰). از طرف دیگر، گردشگری یکی از پویاترین فعالیت‌های اقتصادی عصر حاضر است، که نقش مهمی در توسعه‌ی پایدار محلی ایفا می‌کند (آقاسی زاده و ابراهیم زاده، ۱۳۸۸: ۱۰۷). از دهه ۱۹۸۰ پیامدهای زیست محیطی ناشی از گردشگری به یکی از مهم‌ترین دغدغه محققان این حوزه تبدیل گشت و در دهه ۱۹۹۰ در راستای پارادایم توسعه پایدار، رویکردهای سنتی توسعه گردشگری به چالش کشیده و با تاکید همزمان بر پیامدهای مطلوب و نامطلوب گردشگری، حرکت از گردشگری انبوه به سوی رویکرد توسعه پایدار گردشگری آغاز شد (آسملاش و کومار^۱، ۲۰۱۹: ۶۷).

رویکرد توسعه پایدار گردشگری، یک جابجایی از رویکردهای سنتی اقتصاد نئوکلاسیک در زمینه توسعه گردشگری، به یک رویکرد کلی‌نگرتر (سیستمی‌تر) را نشان می‌دهد که در آن نه تنها نیازهای بازار مورد توجه است، بلکه نیازهای (ضروریات) جامعه و محیط زیست طبیعی نیز مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد (هاواک و ویلیامز^۲، ۱۹۹۳: ۵). به عبارت دیگر، در رویکرد توسعه پایدار گردشگری در کنار توجه به گردشگری به عنوان عامل

کلیدی پیش‌ران در توسعه ملی و منطقه‌ای، پیامدهای احتمالی آن بر ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی و ظرفیت‌های زیست محیطی و منابع طبیعی مقصد در قالبی ترکیبی و توأمان مورد توجه است (قدمی و علیقلی زاده فیروزجایی، ۱۳۹۱: ۸۰). توسعه‌ی پایدار در برنامه ریزی گردشگری اهمیت دارد؛ بنابراین، توجه به چالش‌های این صنعت در مناطق مختلف کشور به ویژه در مناطق شهری و ارایه‌ی راهکارهای توسعه‌ی پایدار آن ضرورت دارد. گردشگری شهری به دلیل نقش مهم در امر توسعه‌ی پایدار، می‌تواند الگوی کاملی برای کل صنعت گردشگری باشد و به همین دلیل باید به حمایت از سیاست‌ها و برنامه‌هایی که در زمینه‌ی گردشگری شهری اند پرداخت. بسیاری از منتقدان ضمن تاکید بر اثر کنترل نشده محیط زیستی، اجتماعی و اقتصادی گردشگری (محمدی، ۱۳۹۷: ۷۳) توصیه می‌کنند که تعادلی میان آنها برقرار شود (امیر و همکاران، ۲۰۱۵: ۱۱۷). سازمان جهانی گردشگری معتقد است دخالت ذینفعان در این فرآیند یکی از شرایط لازم برای شکل‌گیری توسعه‌ی پایدار گردشگری محسوب می‌شود (بیرد^۳، ۲۰۰۷: ۷). بنابراین کلید اصلی برای موفقیت اجرای توسعه پایدار گردشگری، حمایت گروه‌های ذینفع است (گان و وار، ۲۰۰۲: ۴۱). شناسایی و ترکیب دیدگاه‌های همه‌ی ذینفعان، می‌تواند دانش و آگاهی‌ها را افزایش و در بلندمدت تعارض‌ها را کاهش دهد (محمدی، ۱۳۹۷: ۷۳).

تبریز به عنوان بزرگترین شهر منطقه شمال غرب کشور و قطب اداری، ارتباطی، بازرگانی، سیاسی، صنعتی، فرهنگی و نظامی این منطقه شناخته می‌شود. تبریز شهری است که در طول جاده ابریشم، غرب را به شرق پیوند داده و دروازه مشرق زمین خوانده شده است و از روزگاران گذشته تا به

³ Byrd

¹ Asmelash & Kumar

² Hawkes & Williams

۲ مبانی نظری و پیشینه تحقیق

توسعه گردشگری پایدار شامل چالش محیطی (به شکل مقاومت در برابر از بین رفتن منابع طبیعی و محیطی)، چالش اقتصادی (به شکل افزایش درآمد جامعه حاضر در حالی که درآمد نسل آینده را تضمین کند)، چالش اجتماعی (به شکل ارتقاء عدالت اجتماعی، امنیت و برابری)، چالش فرهنگی (به شکل محافظت و ارتقای فرهنگ ها و ارزش های زیبا شناختی) و چالش نهادی (به شکل ارتقاء مشارکت جوامع محلی در تصمیم گیری استراتژیک خواهد بود (فوکیالی^۱ و همکاران، ۲۰۰۶: ۲۷). توسعه پایدار گردشگری، فرآیندی است که با بهبود کیفیت زندگی میزبانان، تأمین تقاضای بازدیدکنندگان و به همان نسبت حفاظت منابع محیطی طبیعی و انسانی در ارتباط است (هانتز و گرین^۲، ۱۹۹۵: ۲۲؛ باتلر^۳، ۱۹۹۸: ۲۵). همچنین گردشگری پایدار را رویکردی که مستلزم عملکردی برای حیات و کیفیت بلندمدت هم منابع طبیعی و هم انسانی است، تعریف می کنند (آسملاش و کومار، ۲۰۱۹: ۶۷). برخلاف پارادایم سنتی، گردشگری پایدار می تواند اهداف متعادل اجتماعی اقتصادی و زیست محیطی در سطح محلی و منطقه ای را برآورده سازد (قدمی و علیقلی زاده فیروزجایی، ۱۳۹۱: ۸۳). از این رو در قالب رویکرد توسعه پایدار گردشگری، بررسی نقش گردشگری در توسعه منطقه ای و محلی عموماً از ابعاد اقتصادی، اجتماعی یا فرهنگی و محیطی صورت می گیرد. چراکه ابعاد گردشگری پایدار لازم و ملزوم یکدیگرند و متقابلاً یکدیگر را تقویت می کنند (آسملاش و کومار، ۲۰۱۹: ۶۹). در ادبیات گردشگری موضوعات اصلی پایداری اقتصادی شامل منافع اقتصادی، متنوع سازی اقتصاد محلی، رشد اقتصادی کنترل شده، بهبود روابط محلی و منطقه ای و توزیع عادلانه منافع اقتصادی در اقتصاد

امروز به علت نزدیکی به روسیه و عثمانی و ارتباط با کشورهای اروپایی مورد توجه قرار داشته و سیاحان و گردشگران بسیاری را پذیرا بوده است و در حال حاضر پس از بهره برداری از آزاد راه نئی اکرم (تبریز - زنجان)، میزان مسافرپذیری تبریز رو به افزایش نهاده و این شهر پس از مشهد به عنوان دومین شهر مسافرپذیر کشور مطرح گردیده می باشد (استانداری آذربایجان شرقی، ۱۳۹۲). در سال های اخیر اقدامات زیادی در شهر تبریز (و دیگر شهرهای ایران) در زمینه توسعه بخش های مختلف و موثر در جذب هرچه بیشتر گردشگران و رضایت آنها صورت گرفته که انتظار می رود نتایج این اقدامات در کوتاه مدت و بلندمدت مشاهده شود. به عبارتی رشد گردشگری در منطقه مورد نظر (که حاصل اقدامات و برنامه ریزی های مختلف در این زمینه است) با تأثیرگذاری های عمیقی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی همراه خواهد بود. اگرچه باید در نظر داشت در بسیاری از مواقع بین نظریه ها، برنامه ها و عمل (اجرا) - نتیجه در زمینه توسعه پایدار گردشگری در مناطق مختلف و حتی شهر تبریز وجود داشته و باعث خواهد شد که روند توسعه گردشگری شهری به سمت ناپایداری میل نماید. براساس مطالب گفته شده هدف اصلی مطالعه حاضر «تبیین عوامل مؤثر بر دیدگاه ذینفعان به وضعیت پایداری توسعه گردشگری شهر تبریز» می باشد که در این بین به دو سوال اصلی این مطالعه یعنی «وضعیت گردشگری شهر تبریز براساس شاخص های پایداری از دیدگاه ذینفعان چگونه است؟ و از دیدگاه ذینفعان چه عواملی بر این پایداری تأثیرگذار است؟» نیز پاسخ داده خواهد شد.

³ Butler

¹ Fokiali

² Hunter & Green

حمایت ذینفعان (گردشگران، جامعه محلی و مسئولین و عرضه کنندگان) توسعه ی گردشگری به شکل پایدار تاحدودی ناممکن است (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۸۸). بنابراین بررسی و شناخت کامل نگرش ها و علایق ذینفعان برای توسعه ی پایدار در گردشگری شهری موضوعی اجتناب ناپذیر است. فریمن (۱۹۸۳) ذینفعان را گروه یا افرادی می داند که نقش به سزایی بر بهبود عملکرد و کارآمدی برنامه ها دارند. به اعتقاد فریمن (۲۰۱۰) در مدیریت کارآمد ذینفعان درک سه مفهوم ضروری است: دو مفهوم اول بر شناسایی منافع آنان و فرآیندهای لازم برای درک رابطه ی بین سازمان و افراد ذینفع و مفهوم سوم بر مدیریت تبادل بین همه ی ذینفع ها تمرکز دارد. به علاوه باید در نظر داشت که دیدگاه های ذینفعان در توسعه گردشگری در ناحیه بر اساس برخی متغیرها، مانند سطح آگاهی از منافع و انتظارتشان متفاوت است (محمدی، ۱۳۹۷: ۷۸). مروری بر مطالعات انجام شده در ارتباط با توسعه گردشگری پایدار و عوامل موثر بر آن به ویژه در مناطق شهری، نشان می دهد به صورت کلی توسعه گردشگری پایدار براساس شاخص های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی سنجیده شده و همچنین، عوامل مختلفی بر آن تأثیرگذار هستند که خلاصه ای از مطالعات انجام شده در داخل و خارج کشور براساس هدف اصلی مطالعه حاضر در جدول ۱ نشان داده شده است. البته لازم به توضیح است، این عوامل با توجه به شرایط مکانی و زمانی در بین مناطق مختلف جغرافیایی به شیوه های گوناگون توسعه گردشگری شهری را تسهیل یا محدود کرده اند.

محلی می باشد (چمبرلین^۱، ۲۰۰۲: ۱۳۴). همچنین بعد اقتصادی پایداری گردشگری، بر درآمد مناسب، ثبات قیمت کالاها و خدمات و برابری فرصت های شغلی در جامعه دلالت دارد. در این راستا طرفداران پارادایم سنتی گردشگری انبوه، هدف اصلی توسعه گردشگری را به حداکثرسانی منافع اقتصادی آن می دانند (ویتون^۲، ۲۰۰۲: ۱۳۴). مفهوم پایداری اجتماعی- فرهنگی با معیارهایی مانند همویت اجتماعی و سرمایه اجتماعی، عزت نفس، انسجام اجتماعی (چوی^۳، ۲۰۰۳: ۳۳)، رعایت ارزش های اجتماعی- فرهنگی، مشارکت مردمی، کیفیت زندگی و توسعه ی فردی مشخص می شود (واندردوئیم^۴، ۲۰۰۵: ۴۵). مفهوم پایداری زیست محیطی با معیارهایی مانند حفظ تنوع زیستی و استفاده عاقلانه از منابع طبیعی و حفظ منابع طبیعی برای نسل های بعدی معرفی می شود (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۸۸). لازم به ذکر است، به منظور دستیابی به هدف گردشگری پایدار، مشارکت ساکنان محلی در فرایند تصمیم گیری الزام است (قدمی، ۱۳۸۶: ۲۹). همچنین، در ادبیات گردشگری پایدار همواره بر نقش کلیدی نگرش ساکنان و گردشگران به عنوان مولفه های اصلی گردشگری پایدار تأکید شده است و به منظور درک و ارزیابی مداوم عقاید، طرز فکر و نگرش ساکنان و گردشگران، عمدتاً از شاخص های ذهنی استفاده شده و تلاش ها در جهت بسط این نوع شاخص ها بوده است (شلدون و آبنوجاش^۵، ۲۰۰۱: ۴۳۵؛ آلن^۶ و همکاران، ۱۹۸۸: ۱۶). به عقیده ی بیرد (۲۰۰۷) برای دستیابی به توسعه ی پایدار گردشگری، مشارکت دادن همه ی ذینفعان ضروری است، چرا که بدون

⁴ Van der Duim

⁵ Sheldon & Abenoja

⁶ Allen

¹ Chamberlain

² Whitton

³ Choi

جدول امروزی بر مطالعات انجام شده در زمینه توسعه گردشگری پایدار

نویسنده	موضوع تحقیق	متغیرهای مؤثر
محمدی (۱۳۹۷)	بررسی نگرش ذینفعان به میزان پایداری توسعه ی طبیعت گردی شهرستان رامسر	معیارهای توسعه پایدار گردشگری (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی)، نگرش ذینفعان،
رازقی مله و ابراهیمی (۱۳۹۷)	رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار گردشگری شهر ساری	توسعه گردشگری پایدار (شاخص های اقتصادی، زیست محیطی، اجتماعی، و فرهنگی)، سرمایه اجتماعی (شبکه روابط، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی)
شاطریان و همکاران (۱۳۹۶)	ارزیابی شاخص های توسعه گردشگری شهر کاشان	آسایش، رقابتی بودن، فن آوری اطلاعات و ارتباطات، مدیریت خوب، توسعه گردشگری پایدار (شاخص های اقتصادی، محیطی، اجتماعی، نهادی و فرهنگی)
تقوایی و حسینی خواه (۱۳۹۶)	برنامه ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده پژوهی و سناریونویسی در شهر یاسوج	شرایط آب و هوایی و اقلیم، طرح جامع گردشگری، تأسیسات زیربنایی، رسانه ها، خدمات رفاهی، آداب و رسوم، بخش خصوصی و امنیت
قنبری و شجاعی وندی (۱۳۹۴)	بررسی نگرش مردم نسبت به توسعه گردشگری شهری تبریز	نگرش نسبت به محل زندگی، نگرش نسبت به مشارکت در گردشگری، آثار توسعه گردشگری، نگرش نسبت توسعه گردشگری
تقوایی و همکاران (۱۳۹۱)	عوامل موثر بر توسعه گردشگری شهری کرمانشاه	نهادهای مدیریتی، تبلیغات، تعامل بین مسئولان و سازمان های مرتبط با گردشگری، تعامل مسئولان با مردم
قدمی و علیقلی زاده فیروزجایی (۱۳۹۱)	ارزیابی توسعه گردشگری مقصد در چارچوب پایداری در شهرستان تنکابن	معیارهای توسعه پایدار گردشگری (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی)، نارضایتی جامعه گردشگران، نگرش ساکنان
آسملاش و کومار (۲۰۱۹)	توسعه شاخص های پیشرفت توسعه گردشگری پایدار	پایداری اقتصادی، محیطی، اجتماعی، فرهنگی، نهادی (سازمانی)
مانوئل ۱ و همکاران (۲۰۱۷)	نگرش ساکنان و اتخاذ رفتارهای طرفدار گردشگری در جزایر کیپ ورد (سواحل غری آفریقا)	رفتار استقبال ساکنان از گردشگران، رفتارهای گردشگران، منافع شخصی و اقتصادی، تبلیغات، شناخت رفتار
کانکهنان ۲ و همکاران (۲۰۱۵)	مدیریت پایدار گردشگری در شهرستان کله، کشور ایرلند	مقررات و دستورالعمل ها، مدیریت گردشگری، راه اندازی سامانه مدیریت مقصد گردشگری، مشارکت های جمعی
دیر ۳ و همکاران (۲۰۰۹)	مدیریت مقصد برای آینده گردشگری	ویژگیهای فردی ساکنان، تبلیغات وابستگی اقتصادی ساکنان به گردشگری، درک اثرات گردشگری، نگرش ساکنان نسبت به گردشگری
عبدالله زاده و شریف زاده (۲۰۱۴)	ادراک ساکنان روستایی نسبت به توسعه گردشگری در ایران	نگرش ساکنان، آموزش و پرورش، جنسیت، سن، درآمد، اشتغال و آگاهی و دانش در زمینه گردشگری
مورسان ۵ و همکاران (۲۰۱۶)	نگرش ساکنان محلی نسبت به توسعه گردشگری پایدار روستایی در کشور رمانی	جنسیت، سن، درآمد، اشتغال و آگاهی و دانش در زمینه گردشگری، نگرش ساکنان، تبلیغات

¹ Manuel

² Conaghan

³ Dwyer

⁴ Abdollahzadeh & Sharifzadeh

⁵ Muresan

۳ روش شناسی تحقیق

۳٫۱ معرفی منطقه

کلانشهر تبریز، مرکز استان آذربایجان شرقی و شهرستان تبریز در شمال غرب ایران در ۵۲۴ کیلومتری شمال غربی تهران و ۱۳۵ کیلومتری جنوب جلفا و ۵۰ کیلومتری شمال غرب کوهستان سهند واقع شده است. این شهر در ارتفاع ۱۳۶۵ متر از سطح دریا، در اقلیم معتدل مایل به سرد و خشک کوهستانی قرار دارد و در موقعیت جغرافیایی ۴۶ درجه ۱۸ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و ۴ دقیقه و ۴۵ ثانیه عرض شمالی کنار آبی چای و حاشیه شمال غربی کوه سهند واقع شده است. تبریز به عنوان یکی از شهرهای قدیمی ایران دارای جاذبه های گردشگری فراوانی از جمله بازار تبریز (بزرگترین بازار سرپوشیده دنیا)، گوی مسچید یا مسجد کبود، ارگ علی شاه، استخر ائل گلی، خانه مشروطه، کاخ موزه میدان شهرداری، مقبر الشعرا، موزه قاجار، موزه آذربایجان و بسیاری از جاذبه های گردشگری دیگر می باشد.

۳٫۲ روش تحقیق

این تحقیق از نظر ماهیت از نوع تحقیقات کمی، با توجه به هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ نحوه ی گردآوری داده ها، جزء تحقیقات توصیفی - همبستگی می باشد که از بین روش های همبستگی، از روش تحلیل کوواریانس - واریانس بهره برده است. در این مطالعه به منظور گردآوری اطلاعات از روش های اسنادی و کتابخانه ای و روش های میدانی پرسشنامه و مصاحبه با مردم، مسئولین و گردشگران بهره گرفته شده است. لذا، جامعه آماری مورد مطالعه شامل سه گروه جامعه میزبان (شهروندان شهر تبریز)، کارشناسان و مدیران شهری (مربوط به گردشگری شهری) و گردشگران می باشد که سن آنها بالای ۱۸ سال می باشد. برای تعیین حجم نمونه از شهروندان از فرمول کوکران استفاده شد و تعداد ۳۸۰ نفر از سرپرستان خانوار به روش نمونه گیری طبقه ای تصادفی (طبقات

شامل مناطق ده گانه شهری است) انتخاب و مورد پرسش قرار گرفتند، برای انتخاب نمونه از گردشگران به دلیل نبود تعداد دقیق آنها و باتوجه به قانون حداقل حجم نمونه در تحقیقات همبستگی و پیمایشی، ۱۰۰ نفر از گردشگران به صورت تصادفی انتخاب شد و برای مسئولان (کارشناسان و مدیران شهری) نیز تعداد ۵۰ نفر به عنوان نمونه به صورت تصادفی انتخاب گردید.

ابزار گردآوری داده ها در این تحقیق پرسشنامه ای بود که از دو بخش اصلی الف) شاخص های و نماگر های مربوط به پایداری توسعه گردشگری (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، زیست محیطی) (جدول ۲) و ب) مؤلفه های تأثیرگذار بر توسعه گردشگری (۱- تبلیغات، ۲- زیرساخت ها، ۳- عوامل رفاهی، ۴- مدیریت منابع انسانی و ۵- نگرش نسبت به توسعه گردشگری) تشکیل شده بود (جدول ۳). ابزار تحقیق پرسشنامه ای محقق ساخته که برگرفته از ادبیات تحقیق بوده که برای طراحی بخش شاخص های و نماگر های مربوط به پایداری توسعه گردشگری از مطالعه آسملاش و کومار (۲۰۱۹)، قدمی و علیقلی زاده فیروزجایی (۱۳۹۱)، اکبریان رونیزی (۱۳۹۵) و رکن الدین افتخاری (۱۳۸۹) و برای طراحی بخش مؤلفه های عوامل تأثیرگذار بر توسعه گردشگری شهری تبریز از مطالعات آسملاش و کومار (۲۰۱۹)، قدمی و علیقلی زاده فیروزجایی (۱۳۹۱)، قنبری و شجاعی وندی (۱۳۹۴)، محمدی (۱۳۹۷) و شاطریان و همکاران (۱۳۹۶) بهره جسته شده است. روایی ابزار تحقیق با نظرخواهی از کارشناسان و اساتید دانشگاه (روایی صوری) و همچنین، به صورت همگرا مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفته است. برای سنجش پایایی از ضرایب پایایی ترکیبی (بزرگتر از ۰/۷) و آلفای کرونباخ (بزرگتر از ۰/۷) استفاده می شود که در صورت مناسب بودن این ضرایب می توان گفت، ابزار پژوهش پایاست. همان طور که در جدول ۳ مشاهده می شود، وضعیت پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ متغیرهای

مطالعه پرداخته شد. برای محاسبه شاخص نهایی پایداری در هر یک از ابعاد در مرحله اول شاخص های مورد مطالعه هم جهت شده و سپس کمیت های مختلف حاصله به داده های نسبی بی مقیاس تبدیل گردید. برای انجام این کار میزان حداقل و حداکثر هر معرف معین شد و دامنه تغییرات به دست آمد. پس مقدار حداقل از مقدار عددی هر معرف کم و حاصل بر دامنه نوسانات تقسیم گردید تا داده های نسبی بی مقیاس بین صفر تا یک به دست آید. در نهایت از داده های نسبی حاصل شده برای تک تک معرف ها در هر یک از ابعاد سه گانه میانگین گیری به عمل آمد و عدد حاصل شده به عنوان شاخص پایداری گردشگری در هر یک از ابعاد منظور گردید. لازم به توضیح است برای تبدیل محاسبات کمی به مقادیر کیفی نیز از طبقات پنج گانه پرسکات آلن استفاده شده است.

مورد بررسی در سطح مناسبی بوده و نشان دهنده پایایی ابزار مورد تحقیق است.

لازم به ذکر است پس از جمع آوری مفاهیم، شاخص های پایداری توسعه گردشگری شهری، به منظور عملیاتی کردن آنها و به عبارتی دیگر به منظور بومی شدن آنها با شرایط و مقتضیات شهر تبریز از دید خبرگان و متخصصان گردشگری شهر تبریز نظرخواهی شد و تعداد ۷۱ شاخص نهایی (جدول ۲) جهت ارزیابی پایداری توسعه گردشگری شهر تبریز انتخاب و به صورت گویه ها در پرسشنامه در سطوح مختلف جامعه آماری توزیع و جمع آوری، گردید. در نهایت اطلاعات پس از ترکیب و تلفیق اطلاعات جمع آوری شده، با استفاده از روش های آماری و ابزار ارزیابی پایداری (بارومتر پایداری) به اندازه گیری این شاخص ها و تحلیل داده ها در سطح شهر مورد

جدول ۲ شاخص نهایی جهت ارزیابی پایداری توسعه گردشگری شهر تبریز

اقتصادی	درآمد و توزیع آن	افزایش درآمد، ایجاد درآمد برابر، رضایت جامعه میزبان از درآمد گردشگری، ایجاد درآمدهای مورد قبول، ثبات درآمد، افزایش درآمد کسبه محلی، ایجاد درآمد برای نهادهای محلی، کاهش فقر
هزینه زندگی	افزایش توانایی خانوارها برای تأمین هزینه زندگی، بالارفتن قیمت زمین، افزایش توانایی خانوارها در تهیه مسکن مورد نیاز، افزایش توانایی زنان سرپرست خانوار در تهیه مسکن مورد نیاز، افزایش توانایی جوانان در تهیه مسکن مورد نیاز، و افزایش قدرت خرید ساکنان محلی	
فعالیت و اشتغال	ایجاد فرصت های شغلی برای جامعه میزبان، امکان دستیابی برابر جامعه میزبان به فرصت های شغلی ایجادشده، ایجاد و توسعه کارآفرینی، تنوع فرصت های شغلی، ایجاد فرصت های شغلی برای جوانان، امنیت شغلی، رضایت از شغل در بخش گردشگری، اشتغال افراد غیربومی در مشاغل سودآور و محوری بخش گردشگری	
کیفیت فرآورده ها و خدمات گردشگری	رضایتمندی گردشگران، کیفیت خدمات و تجربه گردشگری، کیفیت محصولات و فرآورده های گردشگری، استمرار و گسترش فعالیت های سنتی (صنایع دستی و محلی) ایجاد موسسه های اقتصادی جدید مرتبط با بخش گردشگری، افزایش سرمایه گذاری در زمینه خدمات رفاهی مربوط به گردشگری، افزایش سرمایه گذاری در زمینه فعالیت های تولیدی مربوط به گردشگری، افزایش سرمایه گذاری در زمینه تأسیسات زیربنایی مربوط به گردشگری، سرمایه گذاری در خدمات آموزشی ترویجی و اطلاع رسانی	
زیست محیطی	آگاهی زیست محیطی	بهبود کیفیت محیط زیست شهر، توجه مدیران محیط شهری، توجه شهروندان در حفاظت از محیط زیست محل سکونت، توجه و برنامه ریزی برای دفن مناسب مواد زائد، و توجه مدیران محلی به حفاظت از جاذبه های طبیعی اطراف شهر

اقتصادی	درآمد و توزیع آن	افزایش درآمد، ایجاد درآمد برابر، رضایت جامعه میزبان از درآمد گردشگری، ایجاد درآمدهای مورد قبول، ثبات درآمد، افزایش درآمد کسبه محلی، ایجاد درآمد برای نهادهای محلی، کاهش فقر
	هزینه زندگی	افزایش توانایی خانوارها برای تأمین هزینه زندگی، بالارفتن قیمت زمین، افزایش توانایی خانوارها در تهیه مسکن مورد نیاز، افزایش توانایی زنان سرپرست خانوار در تهیه مسکن مورد نیاز، افزایش توانایی جوانان در تهیه مسکن مورد نیاز، و افزایش قدرت خرید ساکنان محلی
	فعالیت و اشتغال	ایجاد فرصت های شغلی برای جامعه میزبان، امکان دستیابی برابر جامعه میزبان به فرصت های شغلی ایجادشده، ایجاد و توسعه کارآفرینی، تنوع فرصت های شغلی، ایجاد فرصت های شغلی برای جوانان، امنیت شغلی، رضایت از شغل در بخش گردشگری، اشتغال افراد غیربومی در مشاغل سودآور و محوری بخش گردشگری
	کیفیت فرآورده ها و خدمات گردشگری	رضایتمندی گردشگران، کیفیت خدمات و تجربه گردشگری، کیفیت محصولات و فرآورده های گردشگری، استمرار و گسترش فعالیت های سنتی (صنایع دستی و محلی) ایجاد موسسه های اقتصادی جدید مرتبط با بخش گردشگری، افزایش سرمایه گذاری در زمینه خدمات رفاهی مربوط به گردشگری، افزایش سرمایه گذاری در زمینه فعالیت های تولیدی مربوط به گردشگری، افزایش سرمایه گذاری در زمینه تأسیسات زیربنایی مربوط به گردشگری، سرمایه گذاری در خدمات آموزشی ترویجی و اطلاع رسانی
	آلودگی	افزایش حجم زباله، آلودگی محیط زیست، آلودگی هوا، ایجاد آلودگی صوتی، و آلودگی آب های اطراف شهر
	بهداشت محیط مسایل جهانی	تولید و مدیریت مواد زاید، مدیریت سیستم فاضلاب مصرف انرژی، تغییرات اقلیمی و گرم شدن زمین
اجتماعی - فرهنگی	بهبود کیفیت زندگی	توسعه خدمات اجتماعی و زیرساختارهای محلی، رضایت از کیفیت اشتغال و درآمد، بهداشت و سلامتی، احساس رضایت جامعه محلی از گردشگری، امنیت اجتماعی
	حفاظت از الگوهای اجتماعی و فرهنگی	حفظ و احیای آداب و رسوم سنتی، تعارض فرهنگی بین گردشگران و جامعه میزبان، حفظ و احیای مراسم سنتی در جامعه محلی، ایجاد فرصت تبادل فرهنگی بین شهروندان و گردشگران، حمایت و حفاظت از ارزش ها و الگوهای فرهنگی، و الگو برداری ساکنان محلی از رفتار و منش گردشگران
	توسعه امکانات و خدمات	بهبود کیفیت خدمات مرتبط با گردشگری، بهبود امکانات و خدمات آموزشی، بهبود یا توسعه شبکه های ارتباطی، بهبود امکانات و خدمات ورزشی، بهبود امکانات و خدمات بهداشتی درمانی، افزایش امکانات و خدمات تفریحی، گسترش امکانات رفاهی برای جامعه میزبان، گسترش امکانات رفاهی برای گردشگران، کاهش فشار تقاضا بر خدمات و کاهش فشار تقاضا زیرساخت ها
	مشارکت و کنترل محلی	مشارکت در برنامه ریزی، تصمیم گیری، اجرا و بهره برداری، اداره نهادهای محلی (محل محوری)

منبع: (رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ اکبریان رونیزی و رضوانی، ۱۳۹۴؛ اکبریان رونیزی، ۱۳۹۵)

جدول ۳ پایایی شاخص‌ها و مولفه‌ها تأثیرگذار بر پایداری توسعه گردشگری در شهر تبریز

میانگین واریانس		آلفای کرونباخ			پایایی ترکیبی			گویه‌ها	مفاهیم	
گردشگران	کارشناسان	مردم	گردشگران	کارشناسان	مردم	گردشگران	کارشناسان	مردم		
۰/۵۹	۰/۶	۰/۶۵	۰/۷۹	۰/۸۷	۰/۸۸	۰/۷۸	۰/۷۸	۰/۷۹	انتخاب مناسب بازار هدف گردشگری کیفیت دسترسی به اطلاعات و ارتباطات تبلیغات و بازاریابی	تبلیغات
۰/۶۲	۰/۶۲	۰/۵۹	۰/۷۹	۰/۷۷	۰/۷۴	۰/۸	۰/۸۷	۰/۸۸	جانی روحي	امنیت
۰/۵۵	۰/۵۷	۰/۶۲	۰/۷۹	۰/۸	۰/۸۱	۰/۷۹	۰/۷۷	۰/۸۸	وسایل شخصی زیرساخت‌های اقامتی زیرساخت‌های رفاهی حمل و نقل کیفیت زیرساخت‌ها	زیرساخت‌ها (کمی)
۰/۶	۰/۶۲	۰/۶۳	۰/۷۲	۰/۸	۰/۸۵	۰/۷۹	۰/۷۷	۰/۸	بهداشتی هتل (مسافرخانه، سویت، خانه‌های اجاره‌ای و ..) ایاب و ذهاب آرامش	عوامل رفاهی (کیفیت)
۰/۶۱	۰/۵۸	۰/۶	۰/۷۹	۰/۷۷	۰/۸	۰/۷۶	۰/۷۸	۰/۷۲	مدیران شهری مدیران بخش گردشگری شهری کارشناسان بخش گردشگری فعالان بخش خصوصی شهروندان فعال در بخش گردشگری	مدیریت منابع انسانی
۰/۶	۰/۶۱	۰/۵۹	۰/۸۱	۰/۸	۰/۸۴	۰/۷۴	۰/۷۳	۰/۸	اقتصادی اجتماعی - فرهنگی زیست محیطی	توسعه پایدار گردشگری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

مربعات جزئی) استفاده شده است. در این راستا برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزارهای مرتبط نظیر SPSS و Smart PLS استفاده شده است.

در پژوهش حاضر برای تجزیه و تحلیل داده‌ها (علاوه بر ارزیابی پایداری توسعه گردشگری) از روش تحلیل مدل معادلات ساختاری (روش حداقل

۴ نتایج و بحث

۴٫۱ ارزیابی ابعاد توسعه پایدار گردشگری در شهر تبریز

نتایج به دست آمده (جدول ۴) نشان می دهد از دیدگاه هر سه گروه پاسخ دهنده بعد اقتصادی با امتیاز ۰/۵۷۱ بیشترین امتیاز پایداری در بین ابعاد پایداری گردشگری شهری را به خود اختصاص داده است و سپس بعد اجتماعی - فرهنگی با امتیاز ۰/۴۶۶ و در نهایت بعد زیست محیطی کم ترین امتیاز را به خود اختصاص داده است. این بدین معنی است که

شهر تاریخی - فرهنگی تبریز به لحاظ شاخص های اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی از وضعیت بهتری برخوردار هستند و از نظر زیست محیطی با توجه به تخریب جاذبه ها و منابع طبیعی و آلودگی هوا و چشم اندازهای اطراف شهر مورد مطالعه از وضعیت ناپایدارتری برخوردار هستند. بنابراین مقایسه نتایج حاصله از نظر ابعاد سه گانه پایداری گردشگری شهر تبریز بیانگر این مطلب است که از دیدگاه شهروندان و گردشگران دارای پایداری متوسطی بوده و از دیدگاه مسئولان پایداری ابعاد در وضعیت بهتری (خوب) قرار دارد.

جدول ۴ وضعیت ابعاد پایداری گردشگری شهر تبریز از دیدگاه پاسخ گویان

پایداری اقتصادی	پایداری اجتماعی - فرهنگی	پایداری زیست محیطی	پایداری کل
شهروندان	۰/۶۱۹	۰/۳۳۳	۰/۴۴۶
کارشناسان	۰/۸۲۴	۰/۴۷۴	۰/۶۱
گردشگران	۰/۲۷	۰/۵۴۱	۰/۴۶۶
کل	۰/۵۷۱	۰/۴۸۵	۰/۵۰۷

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷

۴٫۲ ارزیابی توسعه پایدار گردشگری در سطح شهر تبریز به وسیله مدل بارومتر

در این مرحله اطلاعات گردآوری شده با استفاده از بارومتر پایداری در قالب دو شاخص پایداری اکوسیستم و پایداری بشری جهت ارزیابی سطح پایداری شهر تبریز تجمیع و محاسبه گردید که نتایج آن در جداول ۵ نشان داده شده است. نتایج به دست آمده در جدول ۵ نشان می دهد که از دیدگاه کلیه پاسخ گویان پایداری اکوسیستم طبیعی کمتر از پایداری انسانی است. میانگین امتیاز پایداری اکوسیستم طبیعی برابر با ۰/۴۸۵ و میانگین امتیاز پایداری انسانی برابر با ۰/۵۱۹ می باشد. از دیدگاه گردشگران مورد مطالعه در شهر تبریز این موضوع بر عکس می باشد. بدین معنی که برتری در این شاخص ها با پایداری اکوسیستم طبیعی است

به گونه ای که میانگین امتیاز پایداری اکوسیستم طبیعی برابر ۰/۵۸۹ می باشد و از میانگین پایداری انسانی که برابر با ۰/۴۰۵ است، ۰/۱۸۴ بیشتر می باشد. از دیدگاه کارشناسان و مدیران مورد مطالعه در شهر تبریز هردو سیستم از رفاه و سطح پایداری خوبی برخوردار هستند. در عین حال از این دیدگاه، برتری شاخص ها با پایداری سیستم انسانی است به گونه ای که میانگین امتیاز پایداری سیستم انسانی برابر با ۰/۶۴۹ می باشد. در نهایت از دیدگاه شهروندان مورد مطالعه نیز سیستم انسانی نسبت به اکوسیستم طبیعی از وضعیت بهتری برخوردار است. به گونه ای که میانگین امتیاز پایداری سیستم انسانی از این دیدگاه برابر با ۰/۵۰۳ می باشد. از این رو با توجه به نتایج به دست آمده ملاحظه می شود که در بین هر سه گروه پاسخ دهنده، نگرش و دید کارشناسان و مدیران نسبت به وضعیت شهر تبریز از شهروندان و گردشگران بهتر بوده و از دیدگاه

نسبت به وضعیت موجود و درگیری بیش تر آنها با واقعیت ها براساس آمار و اطلاعات موجود نسبت به سایر گروه ها می باشد.

آن ها شهر مورد مطالعه از به لحاظ گردشگری، وضعیت انسانی و طبیعی پایدارتری برخوردارند. این دیدگاه را می توان گفت ناشی از آگاهی و اشراف آنها

جدول ۵ وضعیت کل پایداری سیستم انسانی و اکوسیستم طبیعی در شهر تبریز

پایداری کل	پایداری اکوسیستم طبیعی	پایداری سیستم انسانی	
۰/۴۱۸	۰/۳۳۳	۰/۵۰۳	شهروندان
۰/۵۹۱	۰/۵۳۳	۰/۶۴۹	کارشناسان
۰/۴۹۷	۰/۵۸۹	۰/۴۰۵	گردشگران
۰/۵۰۲	۰/۴۸۵	۰/۵۱۹	کل

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷

شده است که آیا متغیرهای و شاخص های مورد نظر مناسب برای انجام مدل ساختاری بوده اند یا نه؟ که نتایج در ادامه نشان داده شده است. برای برآورد اعتبار تشخیصی (واگرا) مدل از روش ماتریس فورنل و لارکر استفاده شد.

۴٫۳ مدل یابی معادلات ساختاری

قبل از بررسی بخش اندازه گیری و ساختاری مدل معادلات ساختاری، برای اطمینان از طبقه بندی صحیح متغیرهای تحقیق، به بررسی اعتماد و اعتبار مدل پرداخته می شود. به عبارتی در ابتدا بررسی

جدول ۶ روایی افتراقی متغیرهای مورد مطالعه براساس نتایج ماتریس فورنل و لارکر

مردم	کارشناسان	گردشگران	مردم	کارشناسان	گردشگران	مردم	کارشناسان	گردشگران	مردم	کارشناسان	گردشگران	مردم	کارشناسان	گردشگران	توسعه پایدار گردشگری	امنیت	تبلیغات
															۷/۰	۵/۰	۶/۰
															۶۸/۰	۴/۰	۶/۰
															۷۸/۰	۳۱/۰	۵/۰
																۵۶/۰	۶۴/۰
																۱۸/۰	۲۵/۰
																۳۱/۰	۶۴/۰
																۱۵/۰	۶۴/۰
																۴۶/۰	۶۴/۰

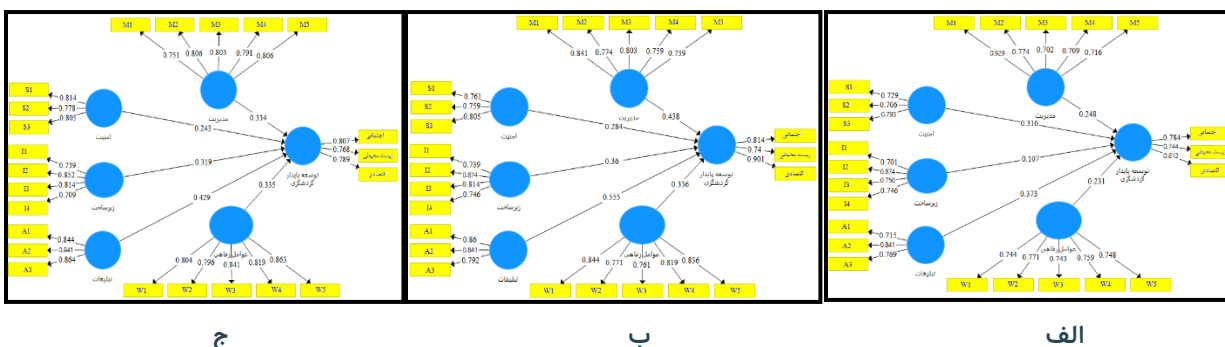
مردم	کارشناسان	گردشگران	مردم	کارشناسان	گردشگران	مردم	کارشناسان	گردشگران	مردم	کارشناسان	گردشگران
۵/۵	۵/۵	۵/۵	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷
۵/۵	۵/۵	۵/۵	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷
۴/۴	۴/۴	۴/۴	۵/۵	۵/۵	۵/۵	۵/۵	۵/۵	۵/۵	۵/۵	۵/۵	۵/۵
۵/۵	۵/۵	۵/۵	۴/۴	۴/۴	۴/۴	۴/۴	۴/۴	۴/۴	۴/۴	۴/۴	۴/۴
۵/۵	۵/۵	۵/۵	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷
۵/۵	۵/۵	۵/۵	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷	۳/۱۷
۵/۵	۵/۵	۵/۵	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷
۵/۵	۵/۵	۵/۵	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷
۵/۵	۵/۵	۵/۵	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷
۵/۵	۵/۵	۵/۵	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۷

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷

۴٫۴ بخش ساختاری مدل

ارتباط متغیرهای پنهان با یکدیگر در بخش ساختاری بررسی می شود (شکل ۱). همان طور که در جدول ۷ مشاهده می شود، ضریب t بدست آمده برای تمامی روابط مورد نظر این مطالعه بزرگتر از ۱/۹۶ بوده و این امر نشان دهنده معنی داری آن روابط در سطح اطمینان ۹۵ درصد است. جدول ۷ نتایج کلی بخش ساختاری مدل را نشان می دهد.

همان طور که در جدول ۶ مشاهده می شود، براساس نتایج ماتریس فورنل و لارکر، مقادیر جذر AVE، برای تمامی متغیرهای پنهان (ابعاد) که در در خانه های موجود در قطر اصلی ماتریس قرار دارند، از مقدار همبستگی میان آنها که در خانه های زیرین قطر اصلی قرار گرفته اند، بیشتر است؛ بنابراین می توان اذعان نمود که متغیرهای مکنون در مدل حاضر، تعامل بیشتری با مشاهده پذیرهای خود دارند تا با سازه های دیگر، به عبارتی اعتبار واگرایی مدل در حد مناسبی بوده و مورد تأیید می باشد.

شکل 1 مدل ساختاری مورد مطالعه (الف: شهروندان؛ ب: کارشناسان و ج: گردشگران)

دیدگاه کارشناسان نیز ارتباط بین متغیر تبلیغات با توسعه پایدار گردشگری به میزان ۰/۵۵۵ است که باتوجه به مقدار $t = ۸/۶۷$ ، این ارتباط معنی دار بوده و دومین متغیر تأثیرگذار مدیریت منابع انسانی بر توسعه پایدار گردشگری با ضریب ۰/۴۳۸ در سطح ۹۹ درصد اطمینان ($t = ۵/۶۸$) معنی دار می باشد. همچنین، از دیدگاه گردشگران همانند دو گروه قبلی متغیر تبلیغات را با ضریب ۰/۴۲۹ در سطح ۹۹ درصد اطمینان ($t = ۵/۲۳$) داری بیشترین اثر بر توسعه پایدار گردشگری در شهر تبریز می باشد.

در جدول ۷ ارتباط بین متغیرهای تأثیرگذار بر توسعه پایدار گردشگری در شهر تبریز را براساس نظرات یه گروه شهروندان، کارشناسان و گردشگران نشان می دهد. براساس نتایج جدول ۷، از دیدگاه شهروندان ارتباط بین متغیر تبلیغات با توسعه پایدار گردشگری به میزان ۰/۳۷۳ است که باتوجه به مقدار $t = ۴/۴۵$ ، این ارتباط معنی دار است. در این گروه ارتباط بین متغیر امنیت با توسعه پایدار گردشگری با ضریب ۰/۳۱ در سطح ۹۹ درصد اطمینان ($t = ۴/۴۹$) معنی دار و قابل توجه است. از

جدول ۷ نتایج رابطه مستقیم و ضرایب معنی داری مدل ساختاری مورد تحقیق

مسیر	ضریب مسیر	خطای استاندارد			t				
		گردشگران	شهروندان	کارشناسان					
امنیت- < توسعه پایدار گردشگری	۰/۳۱	۰/۲۸	۰/۲۴	۰/۰۶	۰/۰۷	۰/۰۶۲	۴/۴**	۳/۶**	۳/۹**
تبلیغات- < توسعه پایدار گردشگری	۰/۳۷	۰/۵۵	۰/۴۲	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۰۸۲	۴/۴**	۸/۶**	۵/۲**
زیرساخت- < توسعه پایدار گردشگری	۰/۱	۰/۳۶	۰/۳۱	۰/۰۴	۰/۱	۰/۰۸۵	۲/۲*	۳/۴**	۳/۷**
عوامل رفاهی- < توسعه پایدار گردشگری	۰/۲۳	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۰۷	۰/۰۶	۰/۰۶۵	۳/۲**	۴/۸**	۵/۱**
مدیریت- < توسعه پایدار گردشگری	۰/۲۴	۰/۴۳	۰/۳۳	۰/۱	۰/۰۷	۰/۰۸	۲/۴**	۵/۶**	۳/۹**

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷ * : معنی داری در سطح ۰/۰۵ ** : معنی داری در سطح ۰/۰۱

رابطه (۱)

$$GOF = \sqrt{Communaluty \times R^2}$$

براساس نتایج جدول ۸، مقدار به دست آمده برای تعیین برازش مدل کلی هریک از نمونه های مورد مطالعه، بیشتر از مقدار ۰/۳۶ بوده و در نتیجه برازش قوی برای مدل پژوهش تأیید می شود.

۴/۵ برازش کلی مدل ساختاری

برای تأیید کیفیت مدل تحقیق تعیین برازش مدل کلی پژوهش ضروری است، به عبارتی برای محاسبه شاخص تناسب در مدل PLS می توان از روش GOF که در ادامه نشان داده شده است (رابطه ۱)، استفاده نمود. در این شاخص (GOF)، مقادیر ۰/۳۶، ۰/۲۵ و ۰/۰۱ به ترتیب قوی، متوسط و ضعیف برای مدل مورد نظر توصیف شده اند.

جدول ۸ نتایج رابطه مستقیم و ضرایب معنی داری مدل ساختاری مورد تحقیق

GOF	Communaluty	R2	
۰/۴	۰/۳۱	۰/۵۴۳	شهروندان
۰/۴۷	۰/۳۶	۰/۶۳۲	کارشناسان
۰/۴۶	۰/۳۹	۰/۵۵	گردشگران

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷ متوسط مقادیر اشتراکی

ضریب تبیین براساس سه معیار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به عنوان ملاک ارزیابی به ترتیب ضعیف، متوسط و قوی در نظر گرفته می شود. همان طور که در جدول ۸ مشاهده می شود، قدرت توضیحی مدل در سطح مناسب و قابل قبولی قرار دارد. از معیارهای دیگر در

برای ارزیابی مدل ساختاری تحقیق، از ضریب تبیین (R^2) که معیار اصلی ارزیابی مدل ساختاری مورد نظر بوده و نشان دهنده میزان واریانس تبیین شده متغیر پنهان درون زا توسط متغیرهای برون زای دیگر است، استفاده می شود. به صورت کلی، مقدار

گانه پرسکات آلن، بیانگر شکننده تر بودن محیط های فیزیکی و آثار، جاذبه ها و منابع تاریخی و طبیعی در شهر مورد مطالعه و در معرض تخریب قرار گرفتن آنها است. همچنین، نتایج بررسی ابعاد پایداری در شهر تبریز از نظر جوامع مورد مطالعه نشان داد که به صورت کلی وضعیت ابعاد سه گانه پایداری در سطح متوسطی می باشند که در این بین وضعیت پایداری اجتماعی - فرهنگی در وضعیت ضعیف تری نسبت به ابعاد دیگر مورد بررسی قرار دارد. در این زمینه می توان به وضعیت ناپایدار و ضعیف مولفه های توسعه امکانات و خدمات در منطقه مورد مطالعه از جمله کیفیت خدمات مرتبط با گردشگری، امکانات و خدمات آموزشی، وضعیت شبکه های ارتباطی، امکانات و خدمات تفریحی، امکانات رفاهی برای جامعه میزبان، امکانات رفاهی برای گردشگران به ویژه در حومه ی شهر که هدف گردشگران است، اشاره نمود. نتیجه بدست آمده با نتایج مطالعات قدمی و علیقلی زاده و فیروزجایی (۱۳۹۱)، رکن الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۹) و کاظمیان و آزادی (۱۳۹۰) مطابقت دارد.

در مدل ساختاری این مطالعه، از نظر سه گروه شهروندان، کارشناسان و گردشگران متغیرهای امنیت، تبلیغات، زیرساخت ها، عوامل رفاهی و مدیریت منابع انسانی دارای آثار مثبت و معنی داری در سطح ۹۵ درصد اطمینان بر وضعیت توسعه پایداری گردشگری در شهر تبریز دارند. لازم به توضیح است، متغیر تبلیغات از نظر هر سه گروه مورد مطالعه دارای بالاترین اثرگذاری با توسعه گردشگری شهری تبریز را نسبت به سایر عوامل مورد بررسی دارند. این نشان می دهد که تبلیغات مناسب باعث شناخت بهتر و مناسب تر بازار هدف گردشگری به علاقه مندان به گردشگری شده و از این طریق افرادی که قصد مسافرت داشته و هنوز تصمیم قطعی را نگرفته اند، به راحتی جذب منطقه هدف گردشگری مورد نظر شوند. همچنین، از طریق تبلیغات مناسب و از طریق ارگان ها، سازمان ها و سایر افراد یا شرکت های فعال در زمینه گردشگری،

این زمینه مورد بررسی قرار گرفت، مقادیر اشتراکی است. این معیار بیان می کند که کیفیت مدل های اندازه گیری را نشان می دهد و همچنین، این معیار بیان می کند که چه مقدار از تغییرپذیری شاخص ها توسط سازه مرتبط با خود تبیین می شود که نتایج آن در جدول ۳ قابل مشاهده است.

۵ نتایج و پیشنهادها

براساس مطالعات انجام شده، پارادایم جدید توسعه پایدار گردشگری دارای ابعاد مختلف زیست محیطی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی است. با این توصیف، به منظور ارزیابی توسعه پایدار گردشگری به ویژه در مناطق شهری چنانچه پایداری گردشگری به عنوان مفهومی که عوامل اقتصادی، اکولوژیکی و اجتماعی - فرهنگی را شامل شود، ضرورت دارد تا سیستم فراگیر و همه جانبه ای از پارامترها مدنظر قرار گرفته شود تا از این طریق توسعه پایدار گردشگری شهری در سطح عمیق تری مورد تجزیه و تحلیل قرار بگیرد. لذا در مقاله حاضر نیز سعی شده با بهره گیری از ابزارهای ارزیابی پایداری هم چون بارومتر پایداری و با توجه به چارچوب انتخابی مقاله که مبتنی بر سه بعد مهم پایداری یعنی محیط، اقتصاد و اجتماعی است به تحلیل این ابعاد در شهر تبریز پرداخته شود. لازم به توضیح است، در این مطالعه پس از بررسی وضعیت پایداری گردشگری در شهر تبریز، با استفاده از نظرات سه گروه شهروندان، کارشناسان و گردشگران به بررسی عوامل تأثیرگذار بر توسعه پایدار گردشگری در این شهر به کمک مدل تحلیل ساختاری پرداخته شده است.

نتایج به دست آمده از بارومتر پایداری نشان می دهد که در مجموع شهر تبریز از سطح پایداری متوسطی برخوردار بوده و هم چنین از دیدگاه کلیه پاسخ گویان پایداری سیستم انسانی (۰/۵۱۹) بیشتر از پایداری اکوسیستم طبیعی است. به طوری که میانگین امتیاز پایداری اکوسیستم طبیعی برابر با ۰/۴۸۵ بوده و این امر باتوجه به طبقه بندی پنج

آمده با نتایج مطالعه ی تقوایی و همکاران (۱۳۹۱)،
مورسان و همکاران (۲۰۱۶) دیر و همکاران (۲۰۰۹)
مانوئل و همکاران (۲۰۱۷) مطابقت دارد.

می توان مشاهده دسترسی مناسب و به موقع
گردشگران به اطلاعات و ارتباطات مناسب و با
کیفیت شده و در نهایت می توان شاهد جذب بیشتر
گردشگران و توسعه گردشگری بود. نتایج بدست

منابع

منابع فارسی

تقوایی، مسعود، وارثی، حمیدرضا و صفراآبادی
اعظم (۱۳۹۱). عوامل موثر در توسعه
گردشگری شهری کرمانشاه. فصلنامه
جغرافیا، دوره جدید، سال ۱۰، شماره ۳۳،
صص ۲۷-۴۷.

رازقی مله، هادی و ابراهیمی، قربانعلی (۱۳۹۷).
تحلیل رابطه علی سرمایه اجتماعی و
توسعه پایدار گردشگری (مطالعه موردی:
شهر ساری). مجله ی برنامه ریزی و
توسعه گردشگری، سال هفتم، شماره ی
۵۲ صص ۷۱-۴۶.

رضوانی، محمدرضا، اکبریان رونیزی، سعیدرضا،
رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و بدری،
سیدعلی (۱۳۹۱). تبیین شاخص های
محک پایداری در ارزیابی آثار الگوهایی
گردشگری در نواحی روستایی پیرامون
کلانشهرها؛ مطالعه موردی: نواحی
روستایی پیرامون کلانشهر تهران،
فصلنامه پژوهش های جغرافیایی انسانی،
شماره ۹، صص ۹۴-۶۹.

رضوانی، محمدرضا، بدری، سیدعلی، ترابی،
ذبیحاله، ملکان، احمد و عسگری، علی
(۱۳۹۵). ارزیابی توسعه ی پایدار
گردشگری در مناطق روستایی حاشیه
کلانشهر تهران (مورد مطالعه: روستای
آهار). پژوهش های روستایی، دوره دوم،
شماره هفتم، صص ۲۹۸-۲۸۶.

آقاسی زاده، عبدالله و ابراهیم زاده، عیسی (۱۳۸۸).
تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری
در ناحیه ساحلی چابهار با استفاده از
مدل راهبردی SWOT. فصلنامه
مطالعات و پژوهش های شهری و
منطقه ای، دوره اول، شماره اول، صص
۱۰۷-۱۲۸.

اکبریان رونیزی، سعیدرضا (۱۳۹۵). سنجش پایداری
گردشگری در روستاهای هدف گردشگری
مطالعه موردی: شهرستان سپیدان.
پژوهش های روستایی، دوره هفتم،
شماره اول، صص ۱۹۳-۱۶۷.

اکبریان رونیزی، سعیدرضا و رضوانی، محمدرضا
(۱۳۹۴). تحلیل و تبیین پایداری توسعه
گردشگری در مناطق روستایی (مورد:
بخش مرکزی شهرستان دماوند).
فصلنامه پژوهش های جغرافیایی انسانی،
شماره ۱، صص ۹۵-۸۱.

پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۵).
گردشگری، ماهیت و مفاهیم. تهران
، انتشارات سمت، چاپ اول.

تقوایی، مسعود و حسینی خواه، حسین (۱۳۹۶).
برنامه ریزی توسعه صنعت گردشگری
مبتنی بر روش آینده پژوهی و
سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر
یاسوج). مجله ی برنامه ریزی و توسعه
گردشگری، سال ششم، شماره ی ۲۳،
صص ۳۰-۸.

برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران.

قدمی، مصطفی و ناصر علیقلی زاده فیروزجایی، ناصر (۱۳۹۱). ارزیابی توسعه گردشگری مقصد در چارچوب پایداری نمونه مورد مطالعه (دهستان تمشکل / شهرستان تنکابن). فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۷، شماره پیاپی ۱۰۴، صص ۱۰۴-۷۹.

قنبری، ابوالفضل و شجاعی‌وند، بهمن (۱۳۹۴). بررسی نگرش مردم نسبت به توسعه گردشگری شهری، مطالعه موردی مناطق ۷ و ۱۰ تبریز. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۳۰، شماره چهارم، صص ۱۶۸-۱۸۵.

محمدی، مصطفی (۱۳۹۷). بررسی نگرش ذینفعان به میزان پایداری توسعه طبیعت گردی (مطالعه موردی: مجموعه ی روستایی جواهرده در شهرستان رامسر). مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری، سال هفتم، شماره ۵۲، صص ۳۹-۱۵.

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، مهدوی، داوود و پورطاهری، مهدی (۱۳۸۹). ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی-فرهنگی ایران با تأکید بر پارادایم توسعه پایدار گردشگری. فصلنامه مطالعات گردشگری، شماره ۱۴، صص ۱-۳۹.

شاطریان، محسن، غلامی، یونسی و میرمحمدی، محمد (۱۳۹۶). ارزیابی شاخص‌های توسعه گردشگری پایدار شهری (مطالعه موردی شهر کاشان). نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال ۱۷، شماره ۶۴، صص ۲۱۴-۱۹۵.

فیروزی، محمدعلی و زادولی‌خواجه، شاهرخ (۱۳۹۶). مدل استراتژیک SOAR گامی به سوی برنامه ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهری (نمونه موردی کلانشهر تبریز). فصلنامه برنامه ریزی منطقه‌ای، دوره هفتم، شماره ۲۵، صص ۲۹-۴۰.

قدمی، مصطفی (۱۳۸۶). مدل سازی توسعه شهری - گردشگری (نمونه: شهر کلاردشت). رساله دکتری در رشته جغرافیا و

منابع لاتین

Abdollahzadeh, G. and Sharifzadeh, A. (2014). Rural residents' perception toward tourism development: A study from Iran, *Tourism Research*, 16: 126-136.

Allen, L. R., Long, P. T., Perdue, R. R., & Kieselbach, S. (1988). The impact of tourism development on resident's perception of community life. *Journal of Travel Research*, 27(1), 16-21.

Amir, A. F., Ghapar, A. A., Jamal, S. A. & Ahmad, K. N. (2015). Sustainable tourism development: a study on community resilience for rural tourism in Malaysia, *Procedia-social and behavioral sciences*, No. 168: 116-122.

Asmelasha, A. G., Kumarc, S. (2019). Assessing progress of tourism sustainability: Developing and validating sustainability

- indicators. *Tourism Management*, 71: 67-83.
- Butler, R. W. (1998). Sustainable tourism – looking backwards in order to progress? In C. M. Hall & A. A. Iew (Eds), *sustainable tourism: Geographical perspectives* (PP. 25-34). New York: Addison Wesley Longman Ltd.
- Byrd, E. T. (2007). Stakeholders in sustainable tourism development and their roles: applying Stakeholder theory to sustainable tourism development, *Tourism Review*, 62(2): 6-13.
- Chamberlain, K. (2002). Asia pacific. In A. Lockwood A & S. Medlik (Eds), *Tourism & hospitality in the 21st century* (pp. 134-53). Boston, MA: Butterworth Heineman.
- Choi, S.H., (2003). *Measurement of Sustainable Development progress for Managing Community Tourism*, Dissertation for PHD) Texas A&M University.
- Conaghan, A., Hanrahan, J. and McLoughlin, E. (2015). A model for the transition towards the sustainable management of tourism destinations in Ireland, *International Journal for Responsible Tourism*, 4(2): 103-122.
- Dwyer, L., Edwards, D., Mistilis, N., Roman, C. and Scott, N. (2009). Destination and enterprise management for a tourism future, *Tourism Management*, 30(2): 63-74.
- Fazenda, N., Da silva, F.N., and Costa, C. (2010). Douro Valley Tourism Plan; The plan as part of a sustainable tourist destination development process. *Journal of World Hospitality and tourism*, 2(4): 428-440.
- Fokiali, P., Xanthakou, Y., Tatlidil, E., and Kaila, M. (2006). Tourism and sustainable development strategies in RHODES: The Awareness of The Local Societies. *Journal of Ege Academic Review*, 6(2): 25-46.
- Freeman, R. E. (1983). Strategic management: a stakeholder approach. *Advances in Strategic management*, 1(1): 31-60.
- Freeman, R. E. (2010). *Strategic management: a stakeholder approach*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gunn, C. A. and Var, T. (2002). *Tourism planning*. London: Routledge.
- Hawkes, S., & Williams, P. (1993). *From principles to practice: A casebook of best environmental practice in tourism*. Burnaby, BC: Centre for Tourism policy.
- Haenlein M, Kaplan AM, 2004. A Beginner's Guide to Partial Least Squares Analysis. *Understanding Statistics*, 3(4), 283-297.
- Hunter, C., and Green, H. (1995). *Tourism and environment*, London: Routledge.
- Manuel, R., Patricia Pinto and João, S. (2017). Residents' attitudes and the adoption of pro-tourism behaviours: The case of developing island countries, *Tourism Management*, 61: 523-537.
- Muresan, I.C., Oroian, C.E., Harun, R., Arion, F.H., Porutiu, A.,

- Chiciudean, G.O., Todea, A. and Lile, R. (2016). Local residents' attitude toward sustainable rural tourism development, *Sustainability*, 8(1): 1-14.
- Sheldon, P. J., & Abenoja, T. (2001). Resident attitudes in a mature destination: the case of Waikiki. *Tourism management*, 22 (5), 435-443.
- UNWTO (2007). An introduction to destination Management, World tourism organization. [www.pub,Unwto.org](http://www.pub.Unwto.org). P.1.
- Van der Duim, V. (2005). *Tourism-scape: an actor-network perspective on sustainable tourism development*, PhD Thesis). Wageningen, D. C.: Wageningen University.
- Whitton, T. (2002). The contribution of tourism to the national economy. National tourism summit, 2nd Aug, 2002, warsick, fiji, <http://internetfiji.com/tes/warwick.html>, accessed March 26, 2003.